

О. Л. СТАРКО

ДЕЯКІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ВБИВСТВ, УЧИНЕНИХ НА ҐРУНТІ РЕВНОЩІВ

Розглядаються деякі проблемні питання кваліфікації вбивств, скоєних по мотиву ревнощів.

Ключові слова: *ревнощі, вбивство, кваліфікація, мотив.*

© СТАРКО Оксана Леонтіївна – кандидат юридичних наук, доцент Волинського національного університету імені Лесі Українки

В статье рассматриваются некоторые проблемные вопросы квалификации убийств, совершаемых по мотиву ревности.

Ключевые слова: ревность, убийство, квалификация, мотив.

The article deals with some debatable points of qualification of murder that committed on the ground of jealousy.

Key words: jealousy, murder, qualification, motive.

Незважаючи на появу нових форм насильницької злочинності, значне число злочинів проти життя вчиняється на сімейно-побутовому ґрунті, в мотиваційній структурі яких істотну роль відіграють ревності.

Проблемні питання кваліфікації вбивств на ґрунті ревності розглядалися у межах досліджень більш широкого спрямування, зокрема у працях, присвячених вивченню умисних убивств. Це дослідження М. К. Аніянца, М. І. Бажанова, С. В. Бородіна, М. І. Загороднікова, М. Й. Коржанського, А. А. Піонтковського, Е. П. Побегайла, В. В. Сташиса, М. Д. Шаргородського та ін. Деякі з цих питань тлумачаться неоднозначно та потребують подальших наукових розробок.

Здебільшого вбивство через ревності має місце тоді, коли винний сумнівається чи підозрюючи кохану(-ого), вбиває справжнього чи уявного суперника або людину, яку любить. Убивство з ревності може вчинятися і через відмову одружитися, продовжувати шлюб чи інтимний зв'язок. Відома низка вбивств, учинених підлітком на ґрунті ревності у зв'язку з тим, що батьки та інші родичі ставилися до вбитого (брата чи сестри) «краще», ніж до того, хто вчинив цей злочин¹.

Одним із дискусійних в юридичній літературі є питання про правову та морально-етичну оцінку мотиву ревності. Це питання має безпосереднє практичне значення, оскільки тісно пов'язане з питаннями визначення ступеня суспільної небезпечності вчиненого злочину та особи, здійсненням правильної кваліфікації злочину і призначення особі відповідного покарання.

Так, ряд учених відносить мотив ревності до так званих низьких (суспільно-негативних) мотивів. Зокрема, М. К. Аніянц вважає, що ревності це огидний пережиток минулого і незалежно від того, через які причини вони виникли, вбивства на цьому ґрунті повинні суворо каратись. Та обставина, що вбивство через ревності не віднесено до числа вбивств при обтяжуючих обставинах, аж ніяк не повинна призвести до послаблення боротьби з цим злочином².

А. А. Піонтковський також відносить ревності до низьких спонукань та називає їх проявом власницьких інстинктів, результатом почуття образи свого виключного права на володіння цією жінкою (чи чоловіком)³.

Інші автори не відносять ревності до низьких мотивів. Так, на думку Н. І. Загороднікова, ревності самі по собі не є почуттям, що органічно породжує негативні вчинки. Однак воно може породжувати такі негативні почуття, як помста, озлоблення, заздрощі і, таким чином, бути причиною насильства⁴. Е. П. Побегайло також вважає, що ревності самі по собі не є низьким спонуканням⁵.

Кримінальне законодавство, особливо зарубіжне, відносить ревності, як правило, до обставин, що пом'якшують відповідальність особи. Безумовно, ревності це те почуття, яке викликає немало страждань, сумнівів, переживань. Водночас безсумнівним є те, що мотив ревності, який штовхає людину на такий злочин, як убивство, за будь-яких обставин заслуговує негативної оцінки. Тому, на наш погляд, вирішення питання про відповідальність особи в цьому разі повинно здійснюватися на основі диференційованого підходу. У зв'язку з цим слід погоди-

тися з С. В. Бородіним, який підкреслює, що причину виникнення ревнощів не можна залишати без уваги. Саме при вчиненні вбивства через ревнощі було б помилково не враховувати роль і поведінку потерпілого перед вбивством чи під час його вчинення. Причина виникнення ревнощів може впливати не лише на міру покарання винного, а й на кваліфікацію його дій⁶. Особа, яка вчиняє вбивство через ревнощі, які викликані аморальною поведінкою потерпілого, є менш суспільно небезпечною порівняно з тією, ревнощі в якій не мали реальних підстав, були надумані й обумовлені надмірною підозрілістю, недовірливістю винної особи.

Таким чином, правова оцінка ревнощів як мотиву вбивства, ступінь суспільної небезпечності вбивства через ревнощі повинні визначатись із урахуванням конкретних обставин злочину.

Наступним проблемним питанням є питання кваліфікації вбивств через ревнощі, які вчинені в стані сильного душевного хвилювання. Зокрема, певні труднощі викликає оцінка можливості розгляду факту зради як тяжкої образи, що лежить в основі виникнення фізіологічного афекту. Думки спеціалістів щодо цього розходяться.

Так, деякі вчені розглядають факт подружньої зради в усіх без винятку випадках, як тяжку образу. Наприклад, Е. П. Побегайло також підтримує цю думку, адже зрада саме так сприймається більшістю людей⁷.

Інші вчені дотримуються протилежної точки зору. Зокрема, А. А. Піонтковський зазначає, що зраду одного з подружжя судова практика не вважає тяжкою образою. Убивство на цьому ґрунті слід вважати кваліфікованим⁸. М. І. Загородніков підкреслює, що підставою для кваліфікації умисного вбивства, як менш небезпечного і вчиненого у стані афекту, не може бути те, що сам привід ревнощів, наприклад зрада одного з подружжя, є тяжкою образою. Зрада одного з подружжя не є приниженням честі й гідності іншого, тому не може розглядатись як образа⁹. Так само вважають В. Г. Беляєв та М. М. Свідлов, які зазначають, що кваліфікація злочину як вчиненого у стані сильного душевного хвилювання, викликаного подружньою зрадою, є однією із найбільш поширених помилок у застосуванні ст. 104 КК РРФСР (*умисне вбивство, вчинене у стані сильного душевного хвилювання* – курсив О.С.)¹⁰.

В юридичній літературі існує й інша точка зору, згідно з якою факт подружньої зради може розглядатись як тяжка образа, але не в усіх випадках, бо його оцінка залежить від конкретних обставин справи. Так, М. К. Аніянц зазначає, що факт зради чоловіка чи дружини викликає сильне душевне хвилювання, яке тяжко відображається на психіці людини. Однак не можна вважати, що сам факт зради одного з подружжя є тяжкою образою в тому сенсі, який передбачає ст. 104 КК РРФСР. Проте за певних обставин зрада переростає в тяжку образу, а почуття ревнощів, викликане нею, може призвести до виникнення у винного сильного душевного хвилювання. До таких випадків судова практика відносить вбивство, викликане зрадою в присутності одного з подружжя, зрадою, яка супроводжується знущанням над чоловіком чи жінкою або винятковою зухвалістю, якщо воно вчинене в стані раптового виникнення сильного душевного хвилювання¹¹.

На думку А. В. Байлова факт подружньої зради можна вважати тяжкою образою, але лише в тому разі, якщо остання супроводжується умисним приниженням честі й гідності винного, вираженим у будь-якій формі¹². С. В. Бородін зазначає, що відповіді на запитання про визнання образи тяжкою при порушенні подруж-

ньої вірності у присутності одного з подружжя, заздалегідь для всіх випадків, не можливо¹³.

На наш погляд, більш прийнятною є позиція тих учених, які вважають, що факт подружньої зради може розглядатись як тяжка образа лише з урахуванням усіх обставин справи у кожному конкретному випадку. Поняття тяжкої образи не має юридичного виразу, воно є суб'єктивним. Пленум Верховного Суду України роз'яснює, що до тяжкої образи слід відносити явно непристойну поведінку потерпілого, що особливо принижує гідність чи ганьбить честь винного або близьких йому осіб¹⁴. В. К. Гришук та М. І. Мельник визначають тяжку образу як умисне грубе приниження честі й гідності суб'єкта, яке може бути вчинене у будь-якій формі – словом (усно, письмово), шляхом зображення, дією¹⁵. Чи є в кожному конкретному випадку образа тяжкою – це в кінцевому підсумку вирішує суд, – зазначає М. К. Аніянц. При цьому він вказує, що повинна враховуватись не лише об'єктивна оцінка самої образи, а й певною мірою і суб'єктивні властивості особи, яку образили, стан її психіки, обстановка, в якій була нанесена образа¹⁶. М. Й. Коржанський визначає тяжку образу як брутальне й цинічне приниження гідності особи¹⁷. Г. А. Мендельсон вважає, що тяжка образа має місце у випадках глибокого приниження гідності особи¹⁸.

Не завжди, на нашу думку, подружня зрада або зрада закоханих грубо принижує честь і гідність особи, яку зрадили, чи характеризується виключним цинізмом. У більшості випадків, зраджуючи, особа не має переважаючого прагнення глибоко принизити свого партнера, його честь і гідність. Ознак тяжкої образи невірність набуває тоді, коли зрада, наприклад, систематична, демонстративна, супроводжується цинічними діями тощо.

Отже, факт подружньої зради, зради закоханих не завжди повинен розглядатись як тяжка образа.

Слід зазначити, що оцінюючи тяжкість образи, слід враховувати не лише об'єктивну оцінку самої образи, а й суб'єктивні властивості особи, яку образили. У юридичній літературі існує думка про доцільність врахування при вирішенні питання про тяжкість образи лише її суб'єктивного сприйняття винним¹⁹. Поряд із врахуванням суб'єктивного сприйняття винним факту зради, на наш погляд, неприпустимо відкидати й об'єктивний критерій – загальноприйняті норми моралі. Ігнорування останнього може призвести до безпідставного пом'якшення відповідальності за дії особи, які не були об'єктивно спровоковані потерпілим, а є лише результатом її емоційної розпущеності, егоїзму в стосунках.

Наступним проблемним питанням, що виникає під час кваліфікації вбивств, учинених на ґрунті ревнощів, є відмежування їх від убивств із хуліганських мотивів та мотивів помсти.

У кримінально-правовій науці хуліганський мотив визначають як прагнення до самоствердження особи, людини низької культури, невихованої, з нестримним і крайнім егоїзмом. В основі хуліганських спонукань – озлобленість і незадоволеність, які сягають безтямною люті й тупого відчаю, спричинених розбіжністю між рівнем прагнень особи та наявними можливостями їх задоволення²⁰.

Певні труднощі щодо розмежування хуліганських спонукань та ревнощів пояснюються деякими їх спільними рисами. Це, зокрема, несуттєвий привід, швидкоплинність їх формування та реалізації, імпульсивний характер, відсутність приховування слідів, знярядь, засобів учинення злочину, алогічність дій, неадекватна відповідна реакція винного.

Водночас ці мотиви мають різну природу, що їй повинно лежати в основі їх розмежування. Якщо хуліганські спонукання спрямовані проти громадського порядку, характеризуються цинічним ставленням винного до потерпілого та є результатом внутрішніх конфліктів особи, то ревнощі є мотивом, при якому стосунки між обвинуваченим і потерпілим, що передують убивству, мають особистий характер.

При вирішенні питання про те, який мотив домінує, слідчий та суд повинні перевірити, чи ревнощі й обвинувачення в зраді є лише приводом до скандалів та знущань над потерпілим²¹. При цьому немає значення, чи був реальний привід для ревнощів. Ревнощі в таких випадках є лише зручною зачіпкою для реалізації хуліганських устремлінь.

Коли ревнощі були лише результатом надмірної підозрливості, коли вбивця своєю поведінкою створював для потерпілого нестерпні умови життя, а потім вчинив вбивство, то його слід розглядати вчиненням із хуліганських спонукань. Так, якщо винний, необґрунтовано ревнуючи, бив жінку, в результаті чого вона пішла від нього і проживала окремо, а він через це вбив її, то такі дії слід кваліфікувати як убивство із хуліганських спонукань. За певних умов убивством із хуліганських спонукань слід вважати вбивство на ґрунті небажання потерпілої підтримувати залицання з боку винного, небажання зустрічатися з ним²².

При розмежуванні вбивств із хуліганських мотивів та через ревнощі слід враховувати суб'єктивне сприйняття винним факту уявної чи дійсної зради. На відміну від особи, яка вчинила вбивство через ревнощі, тяжко переживаючи невірність, попередньо намагаючись відновити стосунки, для особи, яка вчинила вбивство із хуліганських спонукань, стосунки з партнером є байдужими.

Труднощі у розмежуванні вбивств із мотивів помсти та вбивств на ґрунті ревнощів також обумовлені певною мірою їх зовнішньою схожістю. Помста – це дії, що розглядаються як відплата за заподіяне зло, відплата за щось. С. В. Бородін вказує на те, що існують різні приводи для помсти. Це вчинення потерпілим злочину, правомірні дії потерпілого, спрямовані на те, щоб захистити себе від винного, нанесення побоїв, образ, недостойна поведінка.

Приводом до помсти, джерелом виникнення почуття відплати можуть виступати й ревнощі. Тому деякі вчені слушно, на нашу думку, підкреслюють те, що вбивство через ревнощі дуже часто фактично є вбивством із помсти на ґрунті ревнощів²³.

Водночас убивство через ревнощі не завжди може виступати як помста. У зв'язку з цим важко погодитися з М. Й. Коржанським, який розглядає вбивство через ревнощі як один із різновидів убивства з помсти²⁴. У деяких випадках вбивство через ревнощі є результатом внутрішніх переживань особи, які можуть бути обумовлені її психофізичними особливостями. Відповідно вбивство, вчинене з мотивів помсти на ґрунті ревнощів, повинно розглядатись як більш суспільно небезпечне, ніж вбивство через ревнощі, які є результатом внутрішніх переживань особи.

Водночас, як відомо, для кваліфікації умисного вбивства за чинним Кримінальним кодексом України розмежування мотивів помсти на ґрунті особистих неприємних стосунків і ревнощів значення не мають. Проте встановлення дійсного мотиву вбивства має неабияке значення, оскільки дає змогу конкретизувати в кожному випадку суспільну небезпечність діяння та особи винного, впливає на призначення покарання та встановлення і усунення причин та умов, що сприяли вчиненню злочину.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що ми торкнулися лише найбільш істотних моментів у питаннях кваліфікації вбивств через ревності, а також те, що запропоновані підходи не можуть претендувати на абсолютну вичерпність. Це у свою чергу обумовлює необхідність подальших досліджень зазначеної проблеми.

1. *Бородин С. В.* Квалификация убийств по советскому уголовному праву: Учеб. пособ. – М.: Высш. шк. МООН РСФСР, 1963. – С. 86. 2. *Аниязц М. К.* Ответственность за преступления против жизни по действующему законодательству союзных республик. – М.: Изд-во «Юрид. лит.», 1964. – С. 122. 3. *Пионтковский А. А.* Уголовное право. Особенная часть. Преступления против личности: Учеб. пособ. для юрид. ин-тов. – М.: Юрид. изд-во НКЮ СРСР, 1938. – С. 21–22. 4. *Загородников Н. И.* Преступления против жизни по советскому уголовному праву. – М.: Госюриздат, 1961. – С. 141. 5. *Побегайло Э. Ф.* Умышленные убийства и борьба с ними: уголовно-правовое и криминологическое исследование. – Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1965. – С. 127. 6. *Бородин С. В.* Преступления против жизни. – СПб.: Юрид. центр Пресс, 2003. – С. 102. 7. *Побегайло Э. Ф.* Цит. работа. – С. 130. 8. *Пионтковский А. А.* Цит. работа. – С. 22. 9. *Загородников Н. И.* Цит. работа. – С. 142. 10. *Беляев В. Г., Свидлов Н. М.* Вопросы квалификации убийств. – Волгоград: ВСШ МВД СССР, 1984. – С. 47. 11. *Аниязц М. К.* Цит. работа. – С. 141. 12. *Байлов А. В.* Кримінальна відповідальність за посягання на життя та здоров'я особи, вчинені в стані сильного душевного хвилювання: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. – Х., 2004. – С. 6. 13. *Бородин С. В.* Квалификация убийств по советскому уголовному праву: Учеб. пособ. – С. 106. 14. *Про судову практику у справах про злочини проти життя та здоров'я особи* : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 р. № 2 // Вісн. Верховного Суду України. – 2003. – № 1 (35). – С.23. 15. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка.* – К.: Атіка, 2004. – С. 260. 16. *Аниязц М. К.* Цит. работа. – С. 138. 17. *Коржанський М. Й.* Кваліфікація злочинів: Навч. посіб. – К.: Атіка, 2002. – С. 141. 18. *Мендельсон Г. А.* Уголовная ответственность за убийство и телесные повреждения. – М.: Гос. изд-во юрид. лит., 1962. – С. 19. 19. *Бурдін В.* Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені в стані сильного душевного хвилювання: Монографія. – Л.: ПАІС, 2006. – С. 97. 20. *Кузнєцов В. В.* Злочини проти громадського порядку та моральності: Практ. посіб.– К.: Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2007. – С. 74–75. 21. *Бородин С.В.* Преступления против жизни. – С. 187. 22. *Бородин С. В.* Квалификация убийств по советскому уголовному праву: Учеб. пособ. – С. 88. 23. *Загородников Н. И.* Цит. работа. – С. 141. 24. *Коржанський М. Й.* Цит. праця. – С. 127.